

A mostanit iskolai álomnak nevezte.

Ugyanis az iskolában látta magát a gimnázium régi, alacsony osztálytermében, ahol Bürstlein preceptor tartott éppen órát. Ott ültek a padokban mindannyian, akkori diákok, és sokan közülük még mindig ugyanolyan kislányok voltak, mint harminc évvel ezelőtt. Mások viszont, és Knulp is ezek közé tartozott, már felnőtt férfivá értek, kalapot viseltek a fejükön és szakállt az arcukon.)*

Egy félig ismeretlen vidéken át vezetett az útja, és nyomorúságosan

(Itt végződik a töredék)

*A kéziratban kihúzva

Knulp, az örök csavargó

Ez a fajta válogatás persze csupán egy másik Hessét mutat be az olvasóknak, mint amelyet minden más válogatás bemutatna. Szinte kivétel nélkül olyan műveket, művecskéket gyűjtöttek egybe benne, melyek korai korszakomból valók, egy ártatlan és idillikus korai időszakból, a két világháború előtti időkből, én pedig nem írhatok hozzájuk utószót anélkül, hogy nyomatékosan fel ne hívjam az olvasó figyelmét, hogy ebben a válogatásban nem engem és életem extraktumát kapja, hanem csak egy részaspektust, egy ifjúkori portrét. Ez a portré azonban hamisítatlan, nem csak a származásomban és életemben szerepet játszó sváb hatásról tanúskodik, hanem szerete-temről is e sváb és a calwi otthon iránt, ragaszkodásomról a sváb atmoszférához és tájhoz, a sváb szellemi hagyományokhoz. Annál könnyebb elköteleznem magam e szeretet és ragaszkodás mellett, minél inkább eltávolodtam későbbi életemben és gondolkodásomban minden nacionalizmustól és patriotizmustól.

E sorokat Hermann Hesse egy kétkötetes kiadás-hoz írta, amely 1949-ben jelent meg a tübingeni és stuttgarti Rainer Wunderlich/Hermann Leins Kiadónál, és amely Hesse úgynevezett Gerber-

sau-történeteit és calwi emlékeit, vagyis ifjúkori írásainak tematikus válogatását tartalmazza.

Gerbersau, magyarul a „Tímárok mezeje” fikatív helységnév, és Hesse fekete-erdői szülővároskájára, Calwra utal, ahonnan a Knulp-elbeszélések hőse is származik, és ahová megfáradt, beteg vándorként negyvenes éveinek derekán visszatér meghalni.

Hesse 1907-ben, a Bodeni-tó menti Gaienhofenben kezd el dolgozni a Knulp-történeteken. A végleges, három darabból álló kis ciklus közül először az *Emlékeim Knulpról* készül el, amelyet 1908 februárjában közöl Samuel Fischer irodalmi lapja, a *Die neue Rundschau*. A *Tavaszelő* évekkel később, 1913 májusában, már Bernben születik, ahová Hesse családjával, első feleségével, Maria Bernoullival és három fiával gaienhofeni házából 1912 szeptemberében költözik át. Ez a rész egy évvel később Cotta havilapjában, a *Der Greif*ben jelenik meg. A záró fejezet, *A vég pedig* 1914-ben a berlini *Deutsche Rundschau*ban. Az első könyvkiadás az első világháború elején, 1915-ben a S. Fischer Kiadó *Fischers Bibliothek zeitgenössischer Romane* (Fischer kortárs regények könyvtára) sorozatában lát napvilágot.

Hessének ez az írása – tekintettel arra, hogy szerzője mintegy tíz éve, az 1904-ben megjelent *Peter Camenzind* című regény óta ismert író, és a Knulp-történeteket a világháború második évében adja ki – kettős fogadtatásra talál. Egyrészt

bírálják, amiért a háború közepette visszakíváncozik a békés, idillikus vidéki életbe, másrészt azt is észrevenni vélik benne, hogy egy olyan világban, amelyben háború dúl, épphogy olyan világra van szükség, amely megőrzi a népi erőt és a népi jellegzetességet. Stefan Zweig 1915 októberében Romain Rollandnak írt levelében a következőképp nyilatkozik a *Knulpról*: *Egy darabka Németország van benne, melyet senki nem ismer, maguk a németek sem... (ez az elbeszélés megőríz) egy múlhatatlan darabot Kis-Németországból, csipkerajzolatú, tele tiszta zenével, olyan, mint egy népdal.*

A társadalomból kitaszított, magányos, tehetséges, de végtelenül érzékeny ember alakja központi szerepet játszik a Hessei hősök sorában. Vannak közöttük vidéki környezetben tengődő, elzüllő figurák is, mint például a *Július* (1905) című elbeszélés vén csavargói, vagy a nyughatatlan lelkiületű középkori művész, Goldmund, a *Narziss és Goldmund* (1930) című óriás-elbeszélés egyik főhőse, de akadnak modern, városi értelmiségiek is, mint Harry Haller, a kisiklott életű, skizofrén pusztai farkas. Ezek a kivételes képességekkel megáldott, túlságosan szenzibilis, a hétköznapi emberekkel szemben a világot egy másik dimenzióban szemlélő és megélő, öntörvényű és szabad alakok ígéretes életkezdés után egy-egy apró, másoknak talán fel sem tűnő sérelem miatt hirtelen megváltoznak, visszavonulnak a

magányba, és képtelenek többé beilleszkedni a sokszor megalázó kompromisszumokat követelő életbe. Többnyire mégis pozitív üzenetet hirdetnek, mint például Peter Camenzind, vagy épp Knulp. Mások tudatosan gyilkolják magukat, mint Haller. Az első esetben ők jelenthetik a megváltást a többiek számára, az utóbbiak a külvilág, pontosabban a külvilág bizonyos lélekvezető alakjai segítségével végül rátalálnak saját útjukra, és egy, a polaritás elve szerint működő e világon túlmutató, megsejtett egységbe igyekeznek visszatérni.

Knulp alakját Hesse egy stuttgarti hölgyolvasó levélére válaszolva 1935 februárjában a következőképp jellemzi: *Ellentétben bizonyos divatos programokkal, én nem azt tartom a költő feladatának, hogy normákat állítson fel olvasóinak az élettel és az emberi léttel kapcsolatban, és hogy mindentudó és mértékadó legyen. A költő azt ábrázolja, ami vonzza, és az olyan alakok, mint Knulp nagyon vonzóak számomra. Nem hasznosak, de csak nagyon kevés kárt okoznak, sokkal kevesebbet, mint némely hasznos ember, és hogy bíraskodjam fölöttük, az nem az én tisztem. Sokkal inkább azt hiszem, hogyha tehetséges és lélektől áthatott emberek, mint Knulp, nem találják helyüket a környezetükben, akkor a környezet éppoly bűnös ebben, mint maga Knulp, és ha van valami, amit tanácsolhatnék az olvasóknak, akkor az a következő: szeretni kell az embereket,*

a gyengéket, a haszontalanokat is, nem pedig ítélkezni fölöttük.

Knulp története egy februári napon kezdődik 1890-ben, amikor is felkeresi régi barátját, Emil Rothfuß tímármestert. Knulp elbeszélte élettörténete tehát tavaszélen kezdődik: a természet újjászületésével párhuzamosan a kórházi ágyból szabadulván Knulp is újjáéledve kezdi-folytatja csavargó vándorútját, melynek bemutatott állomásai, a megállás, a megpihenés, a következő vándorútra való erőgyűjtés mozzanatait rögzíti három epizódban, mondhatni miniatűr portréban, és e történet télen, a természet és Knulp halálával végződik. Az első két epizódban Knulp ismerős és ismeretlen emberekkel találkozik, s e találkozások meghatározó szerepet játszanak a meglátogatottak – főként a nők – életében. Az első történet még Knulp életében játszódik, a második már egy barát visszaemlékezése a Knulp halála utáni időkből, a harmadik pedig Knulp halálának ábrázolása. E történet végén Machold doktorral és a kőfejtővel való találkozás után Knulp Istennel beszélget; eleinte perlekedik, de aztán belátja, hogy elrendelt életutat járt be, értelmese volt életének, és megnyugodva pihenhet meg örökre.

Az első és a harmadik történetben Knulp betegen, lábadozva kerül az emberek közé, akiknek némi örömet és fényt visz az életébe, és eközben ő is felépül – kölcsönösen szükségük van tehát

egymásra: az örökös vándornak, a magányos csavargó mihasznának a megállapodott, polgári életben kikötött társak meleg otthonára, és ezeknek a megállapodott embereknek a frissességet, szabadságot és függetlenséget példázó, szeretetreméltó vagabundra.

Knulp tehát hajléktalan, bolyongó vándor, ám lelke mélyén művész is, igaz, művészete „naiv”, nem iskolázott, nem kiművelt. A kor egyik bálványja, a világhírű Eleonora Duse táncosnő képmását hordja magával, járatos a *Bibliában*, Tolsztojt olvas, és – ami a legfontosabb – laikus, ám megélt olvasmányélményeit igazi élettapasztalattá tudja alakítani: élete részévé szublimálja őket, s e tapasztalatokkal – melyek egyenértékűek a természet megfigyeléséből és átéléséből szerzett tapasztalatokkal, és ezért különböznek a hivatásos tudósok felhalmozott, pozitív, mindazonáltal többnyire élettelen és életidegen tudományától – nos, e tapasztalatokkal gyarapodva, hiteles és őszinte emberként tud gyógyító erővel hatni hétköznapi embertársaira. Knulp művészete, miként például Peter Camenzindé is, nem a létrehozott, formába öntött műalkotás révén hat – Knulp nem ír verseket, bár lelke mélyén költő –, hanem e látens adottsága a költői szubjektum mindenkori objektuma felé való tiszta és őszinte szemlélődés és kitérkezés révén közvetít egyfajta önzetlen, vagyis érdek és haszonlesés nélküli szeretetet.

Így pezsdíti fel Knulp Rothfuß barátjának és különösen a mesterné asszonynak a lelkét és szívét, vagy az idegenbe elszegődött, félszeg szolgálólányét, Bärbelét, vagy akár Schlotterbeck szabóét. Akivel csak találkozik, úgy érzi, megajándékozták, s valamiképp gyarapodott, ezért igyekszik viszonzni a maga módján – étellel, itallal, szívélyes vendéglátással, sőt pénzzel is – Knulp lelki s szívbeli adományait. És mint a mesében a csodatévő tündér, Knulp is eltűnik váratlanul, miután „adományozott”, ezáltal „felépült” és felkészült vándorútja folytatására. Hirtelen eltűnik Rothfußék életéből és az emlékező barát életéből is ama sörözés után, amikor is a két ember útja szükségképpen kettéválik: Knulp ugyanis nem iszik, a barát viszont egymagában sörözik, jó filiszter módjára.

Knulp képtelen elviselni a bezártságot, a kötöttségeket, a megalkuvásokat, még ha gyógyulást jelentő kórházzal van is szó. Viszonylag fiatalon, negyvenes évei közepe táján paradox módon tüdőbetegségben hal meg.

Mint minden Hesse-hős, Knulp is tehetséges, szorgos, törekvő, derék ifjúként kezdi pályafutását. Az iskolában ő a legjobb latinista, figyelmes, okos, alkalmazkodó, mígnem egy jelentéktelennek tűnő esemény – egy korai szerelem, melyért szakít addigi életével, és dacolva a szülői szigorral hátat fordít a gimnáziumnak, ám szerelme megcsalja, s a becsapott fiú számára immár nincs visz-

szauít a normális életbe – végleg kiszakítja a szabályozott, egészséges és hétköznapi életet élők környezetéből. Knulpban többször is felvetődik a kérdés, vajon hogyan alakult volna sorsa, ha akkor nem kerül le erről az életpályáról. Előbb-utóbb azonban mindenképpen elhagyta volna, mert Knulp lényénél fogva képtelen a nyugodt, megállapodott életre.

Knulp története: hirtelen felbukkanásai, gyógyulásai, lelki jótéteményei, kedves vagabund jellemvonásai az első pillanatra akár romantikus színben is feltűnhetnek. Ám ebben a viszonylag korai műben – igaz más színekkel megfestve, mint a későbbiekben – jelen vannak azok a motívumok, melyek minden hessei hősré jellemzőek: először is az örökös vándorlás, az útkeresés, melynek célja önmagunk megismerése és a bölcsesség megtalálása, és nem a lényünkből fakadó, születésünktől fogva bennünk rejtőzködő, egyedi és megismételhetetlen élet külső, idegen hatalmakhoz való idomítása, másodsor pedig a magány, ami egzisztenciális életérzésként jelenik meg. Knulp álmában a szülővárosában jár, és a távolról ismerősnek látszó alakok közelről idegennek tűnnek föl, és elkerülnek, vagy elzárkóznak tőle. Az álom második részében azonban mégiscsak rátalál szeretteire. Knulp megfejti álmát barátjának, és úgy értelmezi, hogy az álom kizárólag az álmodó tulajdona. Az álomban több valós alakot is képes összegyúrni lelke óhaja szerint,

ám a lélek olyan, mint a virág: gyökere helyhez köti, és csak virágjával, illatával közeledhet a másikhoz. De azt már nem a virág dönti el, hová s kihez jut el, hanem a szél, vagyis a sors; az ember igazi énje a lelke mélyén rejtőzködik, és minden ember lelki élete egyedi, megmásíthatatlan, s összeegyeztethetetlen máséval. A lélek megismerése és a sors elfogadása ébreszti rá az embert az őszinteségre, arra, hogy azt tegye, amit gondol, és amit megélt.

Ezzel a felismeréssel és életstílussal jut el Knulp földi vándorlásainak utolsó stációjához, miután visszatér szülővároskájába, Gerbersaubába, ahol elkezdődött élete, majd a tisztaságot jelképező hóban vizionálva találkozik Istennel, hogy végül megbékélve újabb – immár végső – pihenőhöz érkezzék élete vándorútját meg-megszakító kisebb-nagyobb nyugvópontok után: *Így kellett nekem, amilyen vagy. Az én nevemben vándoroltál, hogy elvidd a megtelepedett embereknek a szabadság utáni vágyat. Az én nevemben boldogtál és hagytad magad kigúnyolni; engem gúnyoltak és szerettek benned. A gyermekem vagy, testvérem és részem, és én veled örültem, veled szenvedtem mindvégig. Így vigasztalja Isten a haldokló csavargót, s e vigasztaló szavak és a szűzi hó isteni gyermekké stilizálják a hontalan vándort, aki megdicsőülve tér meg a Mindenségbe: „Amikor Knulp utoljára kinyitotta a szemét, olyan vakítóan sütött fölötte a nap, hogy gyorsan*

lehunyta megint. Érezte a hó súlyát a kezén, még le is akarta rázni, de a vágy, hogy alhasson, erősebbé vált minden más kívánságnál.”

Kötetünk végén szerepel három kis szöveg, melyek szorosan kapcsolódnak a végleges és Hesse által autorizált Knulp-történetekhez. A *Csavargóról* című szöveg a 30-as években megjelent a *Der Kunde* folyóiratban, és egy részlet a *Narziss és Goldmund* című elbeszélés 13. fejezetéből. A hagyatékából előkerült töredék, az *Esti beszélgetés* még Gaienhofenben keletkezett, és először 1909 januárjában jelent meg Münchenben, a *März* folyóiratban. A *Knulp halála* című töredék először 1979-ben jelent meg nyomtatásban.

Horváth Géza

A CARTAPHILUS KIADÓ EDDIG MEGJELENT KÖNYVEI:

Hermann Hesse: *Peter Camenzind*
Ürmös Attila: *Pink Floyd*
Hermann Hesse: *Rosshalde*
Konrad Lorenz: *Ember voltunk hanyatlása*
Birtalan Balázs: *Halállal lakoljanak?*
Hermann Hesse: *Knulp*
Csapody Tamás–Vit László: *Ámokfutás a NATO-ba*
Hermann Hesse: *Gyermeklélek – Klein és Wagner – Klingsor utolsó nyara*
Konrad Lorenz: *Az Orosz Kézirat*
Hermann Hesse: *Gertrud*
Döbrentey Ildikó: *Égbőlpottyant új mesék*
Hermann Hesse: *A fürdővendég – A nürnbergi utazás*
Jim Morrison: *A zenének vége* (Földes László »Hobó« fordításai)
Döbrentey Ildikó: *Égbőlpottyant esti mesék*
George Orwell: *Hódolat Katalóniának*
Mesekönyv (Schäffer Erzsébet válogatása Csikszentmihályi Berta rajzaival)
Bohumil Hrabal: *Bűvöpatatok*
Konrad Lorenz: *A tükör hátoldala*
Konrad Lorenz: *Az agresszió*
George Orwell: *Az oroszán és az egyszarvú (esszék) I–II.*
Hermann Hesse: *Pillantás a káoszba (tanulmányok)*
Konrad Lorenz: *Ember és kutya*
Frédéric Leboyer: *A gyöngéd születés*
Richard Brautigan: *Egy déli tábornok nyugatról*
Hermann Hesse: *A pusztai farkas*
Konrad Lorenz: *Salamon király gyűrűje*
Monty Python Repülő Cirkusza: *Se kép, se hang*
Franz Kafka: *A nyolc október*
Bruno Bettelheim: *Az elég jó szülő*
Konrad Lorenz: *A civilizált emberiség nyolc halálós bűne*
Frédéric Leboyer: *Shantala*
Thomas De Quincey: *Egy angol ópiumevő vallomása*
William S. Burroughs: *A narkós*
Richard Brautigan: *A gyepposztója*
Arno Anzenbacher: *Bevezetés a filozófiába*
George Orwell: *Csavargóként Párizsban, Londonban*
Hermann Hesse: *Assisi Szent Ferenc gyermekkorából (legendák)*
Földes László: *Hobo blues*
Göblyös N. László: *Az ajtókon innen és túl (Jim Morrison)*
Jann S. Wenner: *John Lennon emlékezik*
Ha elhagysz, veled mehetek? (Idézetes könyv)
Kányádi Sándor: *Meddig ér a rigófűty*
Az én szivemben boldogok a tárgyak (Kaláka-zenéskönyv)
George Orwell: *A wigani móló*
V. S. Naipaul: *A nagy folyó kanyarulatában*
Huron's Cross Quotes
Mentsd meg a világot, ne csinálj semmit! (Idézetes könyv)
Franz Kafka: *Töredékek füzetekből és papírlapokról*
Állítsátok meg a világot! Ki akarok szállni. (Idézetes könyv)
Hermann Hesse: *Narziss és Goldmund*
Hermann Hesse: *A varázsló gyermekkorára (mesék)*
Frédéric Leboyer: *Születés gyöngéden*
Mircea Eliade: *Az eredet bűvöletében*
Susan Sontag: *A Szaturnusz jegyében*